

2010: 27

Silversmedjan

Kv. Vapenbrodern 8
Antikvarisk kontroll, 2008

Katarina Olsson

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2010:27

Silversmedjan

Omläggning av tak

Antikvarisk kontroll, 2008
Kv Vapenbrodern 8
Kristianstads socken
Kristianstads kommun
Skåne län

Katarina Olsson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2010 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2010:27
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Regionmuseet
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Silversmedjan

Innehåll

Sammanfattning av utförda åtgärder	5
Administrativa uppgifter.....	5
Byggnadshistorik med relevans för ärendet.....	5
Utförda åtgärder	6
Avvikelser från handlingarna	12
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder.....	13
Iakttagelser under restaureringen	13
Övriga handlingar med relevans för ärendet	13
Bilagor.....	14

Skånekartan med Kristianstads kommun markerad

Grönroos Silversmedja i Kvarteret Vapenbrodern , Kristianstad

Sammanfattning av utförda åtgärder

Administrativa uppgifter

Objekt: Silversmedjan i Kristianstad, Vapenbrodern 8

Socken: Kristianstad

Kommun: Kristianstad

Arbetshandlingar: Barum byggtjänst, Krister Wall arkitektkontor.

Byggherre/beställare: Ingmar Grönroos

Byggledare/arkitekt: Urban Lindh/Krister Wall

Antikvarisk kontrollant: Katarina Olsson

Byggnadstid: mars-september 2008

Slutbesiktning: 2008- 09-29

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Silversmedjan i Kristianstad är en väl känd byggnad och verksamhet i Kristianstad med omnejd. Byggnaden uppfördes ursprungligen som packhus till LO Smith & compagnies spritfabrik år 1866 men fick en ny användning när smedjan flyttade in i byggnaden 1917. Byggnadens nuvarande utseende daterar sig till stora delar från denna tid. I samband med inflyttningen ändrades bl.a fönstersättningen och de bågformiga fönstren byttes mot raka dito, mindre halvåningsfönster sattes in och tegeltaket byttes mot järnplåt. I början av 1930-talet inredde den dåvarande ägaren halva vindsvåningen till bostad. 1945 utfördes ytterligare förändringar och gårdsfasaden fick sitt nuvarande utseende.

Interiören gömmer idag en industrimiljö från sent 1800-tal som används i det dagliga arbetet och bland verktygen finns ännu äldre föremål kvar. Silversmedjan har anor från slutet av 1600-talet då verksamheten startade i Kristianstad och har sedan tre generationer tillbaka drivits av släkten Grönroos. 2006 beviljades Grönroos bidrag för fönsterrestaurering på andra våningen, lagning av port samt om-sättning av skorstenar.

Utförda åtgärder

Bidraget som omfattar omläggning av plåttak blev mer omfattande än vad som var planerat från början. Det visade sig att takstolen var mycket sämre än vad som var känt i projekteringsstadiet. De utförda åtgärderna kan i korthet beskrivas följande: byte av plåttak, isättning av takfönster, nya ståndrännor och trattar, nya takfotplåtar, utvändigt isolering av taket samt stabilisering av takstolen. Arbetshandlingarna är upprättade av Krister Wall Arkitektkontor och kompletterade av Urban Lindh, Barum byggtjänst.

I mars 2008 drog bygget igång och byggnadsställningar med väderskydd över hela taket restes. Plåten plockades ned och arbetet med att lägga en ny underbrädning samt isolera taket påbörjades. Plåten låg tidigare direkt på läkten utom i takfoten och ovan bostadsdelen som hade en pappklädd underbrädning. Under denna fanns en gammal torvisolering som visade sig fortfarande vara torr och fin. Denna torvisolering återanvändes på det södra takfallet men lades något högre upp i konstruktionen. Efter att ha avlägsnat all plåt, gammal underbrädning och isolering påbörjades arbetet med att återlägga taket. Ambitionen har hela tiden varit att taket skall "bygga" så lite som möjligt för att bibehålla takets och byggnadens proportioner. Målet var att det skulle räcka med 150 mm påbyggnad. För att motverka ett allt för klumpigt utseende plåttäcks takfoten med falsad plåt med ståndränna.

På taket i övrigt skall ny och ”nygammal” sinuskorrigerad plåt användas. Den ”nygamla” plåten inköptes av Ingmar Grönroos för ett tjugotal år sedan. Efter erforderlig rengöring kommer den att återläggas på taket åt gården. På det norra takfallet läggs ca 15 nya plåtar ny prelackad sinuskorrigerad plåt. I Walls arbets- handling rekommenderades galvad plåt som betas och därefter målas eller att låta taket stå omålat i 2-3 år för att sedan målas. Båda dessa rekommendationer ansågs för arbetskrävande men framförallt kostnadskrävande då det är en stor byggnad och att baka in en framtida kostnad för målning var aldrig aktuell. Grönroos egen plåt var ju dessutom lackad, samma typ av plåt beställde därför.

Närbild på torvisolering och läkt

Plåttaket nedplockad

Under nedplockning av plåten upptäcktes flera problem med takkonstruktionen som genast var tvungen att säkras för att arbetet skulle kunna fortsätta.

Under arbetet med att plocka ned plåten konstaterades att takstolen var skadad. Takstolen brottades med ett flertal problem, dels skevade hela konstruktionen, flera sparrar var knäckta och/eller hade långtgående sprickor, dymlingar saknades eller satt löst, flera hanband var skadade. Dessutom upptäcktes att läkten ursprungligen var inmurad gaveln, vilket är mycket ovanligt. Detta i sin tur gjorde att det bildades en "skidbacke" eftersom den övriga läkten satt något lägre på takstolen. Ny läkt återmonterades på samma sätt för att det inte skulle förändra konstruktionen. Viss mån av riktning av taket blev nödvändig i samband med detta. Det skedde genom avpassade distanser av trä som spikades på takkonstruktionen för att plana ut den största differensen.

Här ses den inmurade läkten

Sprucken och delvis knäckt sparre, och sprucket hanband.

På förra sidan ses några exempel på skador i takstolen som i ett första skede säkrades med hjälp av stöttor. De tre västra takstolarna var i sämst kondition. Det svajade oroväckande i konstruktionen och för att uppnå stabilitet i takstolen var en rad åtgärder nödvändiga. Entreprenören konsulterade en timmerman från Petrus entreprenad AB. Åtgärderna bestod i att pressa upp hela takstolen och därefter laga spruckna och knäckta bjälkar med plattjärn och bult. Saknande dymlingar kompletterades med nya dito och de som satt löst fästes. Åtta av hanabanden kilades för att uppnå större stabilitet. Ett hanband försågs med nytt virke halv i halvt. Byggnaden är skev på flera olika sätt, den södra gaveln buktar inåt ungefär mitt på väggen vilket lätt kan ses med blotta ögat. Den ”inmurade läkten” som ovan nämndes medför att taket håller in mot mitten samtidigt som de östra takstolarna tappar utåt efter skorstenen och är något vridet samt attnocklinjen är lätt vågformad. En ganska komplex sättning av byggnaden således, som med nämnda åtgärder nu är säkrade för framtiden. Förhållningssättet har varit att försiktigt och selektivt rätta ut och förstärka på takstolarna där så behövts, ett tidskrävande arbete. Förutom att takbjälkarna kilades invändigt gjordes det även utvändigt för att all rätning inte skulle synas inifrån. Allt riktning har skett på byggnadens villkor och för att få det bästa underlaget rent konstruktionsmässigt för det nya taket, inte av estetiska skäl. På bilden nedan syns de ilägg som man gjort på takstolarna samt plattjärns- och bultsättningen som stabiliserade bjälkarna.

Fotografierna visar den nya underbrädningen samt ilagningar i takkonstruktionen. En stödbalk var nödvändig att sätta i byggnadens nordöstra hörn eftersom lejden var bristfälligt förankrat i väggen. Se bilden till höger.

Dessa åtgärder innebär att taket mister sin ursprungliga konstruktion där plåten till stor del legat på öppen läkt. Byggnaden har fått en helt ny underbrädning och läkten är till stora delar bytt. Merparten av takfotsbräderna kunde dock återanvändas. Takfoten fick ett annat utförande än resten av taket eftersom det inte skulle bygga så mycket i höjd. *Se bilaga* för korrekt beskrivning av takets uppbyggnad.

Taket hade från början 4 små takfönster/lanterniner på både vinds-och bostadsdelen på takfallet mot kanalen. Ytterligare ett fönster satt på bostadsdelen mot gården. Dessa ersattes både med nya och ”nygamla” takfönster, dessutom tillkom 4 nya fönsteröppningar. Precis som fallet med den nygamla plåten som köpt in för ett bra tag sedan hade även 3 takfönster köpts in. De nygamla fönstren (Nya Siva Takfönster) som var något höjdmässigt mindre sattes mot gården och de nya företrädesvis mot kanalen. För det nya antalet takfönster och byte av fönstermodell söktes tillstånd för hos Länsstyrelsen vilket beviljades. De fyra små takfönstren mot kanalen ersattes med nya Elitfönster. På samma sida sattes två helt nya takfönster in över vindsdelen. På motsvarande sida sattes de 2 nygamla Sivafönster in samt ett Elitfönster. Över bostadsdelen mot gården sattes ytterligare 1 Siva-fönster in.

Fotot till vänster visar det gamla mindre takfönster över bostaden när taket är isolerat och påbyggt. Bilden till höger visar det "nygamla" takfönstret på plats med "nygammal" plåt.

De nya elitfönstrens mått fungerade bra emellan takbjälkarna, de äldre däremot medförde en smärre uthuggning i bjälkarna för att passa in. De nya större takfönstren som sattes in i bostaden medger ett helt annat ljusinsläpp än tidigare.

När plåttak och fönster var på plats påbörjades detaljarbetet med häng- och stuprännor, trattar, skorsten, vatten- och vindskivor i plåt. De senare visade sig få något udda dimensioner. Eftersom takkonstruktionen skevar så mycket på alla håll och kanter är skillnaden på vattenbrädans bas och topp ca 100 cm och vindskivan som går ner på gaveln mäter hela 500 mm.

Här ses tydligt skillnaden i bredd på vattenbrädans bas och topp.

Att den nordöstra gaveln buktar inåt kan ans på bilden. Här ses även de specialanpassade vind- och vattenplåtarna

Avvikelser från handlingarna

Ett ökat antal takfönster och byte av modell var ett avsteg som togs i samråd med Länsstyrelsen. Ytterligare ett avsteg var rekommendationen att använda galvad omålad plåt som takmaterial. Rattarna till hänggrännorna skulle enligt överenskommelse utföras av hantverkare med stor erfarenhet av plåtarbete. Avsteg från detta gjordes vilket medförde att det blev en mindre estetisk tilltalande lösning. Beträffande funktion och konstruktion bedöms trattarna vara tillfredsställande.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Åtgärderna på taket var nödvändiga ur flera aspekter, dels för att ge möjligheten att utnyttja byggnaden på ett nytt sätt, för att skapa ett bättre arbetsklimat och för att konstruktionen var bristfällig. Takstolens relativa bräcklighet uppdagades till fullo först när restaureringen hade påbörjats. Investeringarna i taket är ett sätt att säkerställa att smidesverksamheten kan fortgå i byggnaden. Med detta för handen har alla åtgärder utfört på bästa sätt.

Iakttagelser under restaureringen

Ombyggnaden av taket bjöd på många överraskningar och komplexa frågeställningar, ett sådant var den inmurade läkten och den svåra skadebild som takstolen visade sig ha.

Övriga handlingar med relevans för ärendet

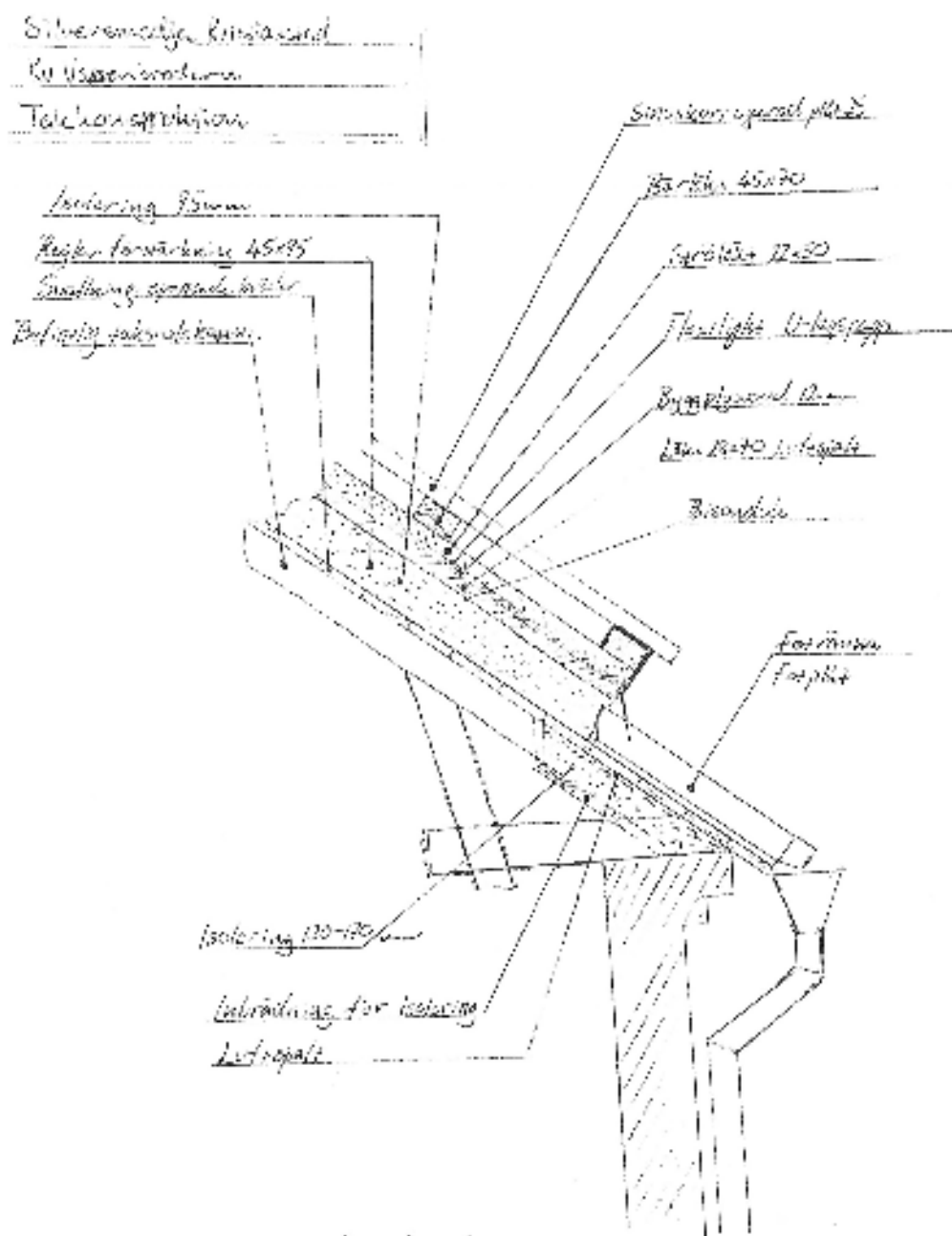
Silversmedjan, antikvairisk kontroll 2006:88 av Emelie Petersson, Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne. Bildmaterial tagna av Regionmuseet och Barums Byggtjänst från ombyggnaden finns i Regionmuseets arkiv. En beskrivande power-pointpresentation över ombyggnadsprocessen utförd av Barum Byggtjänst finns även att tillgå i arkivmaterialet.

Kristianstad 2010-07-08

Katarina Olsson

Bilagor

Takets uppbyggnad i skissform framtagen av Barum Byggtjänst.

Urban Lindh
Urban Lindh
2008

Regionmuseets rapportserie 2010

Kulturmiljö

1. Vä 2:107, Vä sn, FU, Anders Edring, 2009
2. Villa Petterssons trädgård – en restaurering, Svalöv sn, AK, Anna Rabow, 2008
3. Marsvinsholms slott – renovering av balustrader, Balkåkra sn, AK, Kristina Nilén, 2008
4. Gravfältet i Färlöv, Färlövs sn, FU + UN, Tony Björk, 1995 – 2005
5. Glimmebodagården – taktäckning, Brösarps sn, AK, Emelie Petersson, 2009
6. Gylstorp. Medeltida odlingslämningar i Visseltofta sn, FU, Tony Björk & Brita Tronde, 2009
7. Väsby kyrka. Bland taklagare och takläggare, Väsby sn, AK, Petter Jansson, 2010
8. Odysse längs Skånes kuster. Kust och Historia i Skåne. Bertil Helgesson, 2010
9. Övedskloster – restaurering av terrassmuren, Öved sn, AK, Kristina Nilén, 2007-2008
10. Stångby kyrka – utvändig renovering, Stångby sn, AK, Cecilia Pantzar & Kristina Nilén, 2005-2006
11. Kristianstads station – antikvarisk förundersökning, Kristianstad, AF, Emelie Petersson & Heikki Ranta, 2010
12. Allhelgonakyrkan i Lund- utvändig restaurering etapp I, Lunds socken, AK/AM, Petter Jansson, 2009
13. Hotade arter och byggnader –tips och råd vid byggnadsvård. PJ, Nils-Otto Nilsson & Åsa Jakobsson, 2009-2010
14. Människan och landskapet –Metodutveckling, etnobiologi för kulturmiljövård. PJ, Åsa Jakobsson, Anki Karlsson & Cissela Olsson, 2010
15. Vrams Gunnarstorps slott – utvändiga arbeten, Bjuvs sn, AK, Emelie Petersson, 2009
16. Ballingstorpsgården, Kviinge sn, AK, Emelie Petersson, 2010
17. Renovering av stenvälsbro vid Öveds kloster, Öved sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
18. Mörarps kyrka – invändig renovering och konservering, Mörarps sn, AK, Lotta Eriksson, 2010
19. Tullstorpsåprojektet, Trelleborgs kn, KA, Bertil Helgesson & Cissela Olsson, 2010
20. Örnanäs – arbeten 2009 – 2010, Örkened sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
21. Örtofta slott vid Bråån – kulturhistorisk utredning i samband med våtmarksprojekt, Örtofta sn, Kristina Nilén, 2010
22. Övedsklosters alléer. Öveds sn, PJ, Patrik Olsson, 2010
23. Sporrakulla gård 2010 – tak- och timmerarbeten, Glimåkra sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
24. Gamla begravningsplatsen i Kristianstad, Kristianstad sn, DK, Lotta Eriksson, 2010
25. Tomelilla Byagård – takarbeten 2010, Tomelilla sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
26. Tomelilla Byagård – fasadarbeten 2010, Tomelilla sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2010
27. Silversmedjan Kv Vapenbrodern 8, Kristianstad, Kristianstads sn, AK Katarina Olsson 2008

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

